

# مارک ایران به کجا می‌رود؟

## بررسی مارک ایران در سه مرحله

دکتر مرتضی کویکی<sup>1</sup>

### چکیده

از هنگامی که اندیشه تولید مارک ایران به عنوان موضوع یک پایان نامه شکل گرفت تاکنون که مارک ایران در «سیستم جامع کتابخانه ملی (رسا)» به منزله بخشی از پایگاه اینترنتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران دیده می‌شود، سه مرحله طی شده است: مارک ایران به صورت یک پایان نامه دکتری، دستنامه مارک ایران و شکل عملیاتی آن در «سیستم جامع کتابخانه ملی (رسا)». مارک ایران طی این سه مرحله، تغییراتی داشته که محتوای نوشته حاضر را تشکیل می‌دهد. آنچه تلاش می‌شود در این نوشته ارائه شود، میزان وابستگی هر مرحله به تغییرات و پیشنهادهایی است که در مرحله پیش از آن انجام شده، و نیز تعیین این نکته است که آیا مارک ایران در حال طی کردن سیری کمالگرا یا نقض‌گراست.

کلیدواژه‌ها: مارک، مارک ایران، سیستم جامع کتابخانه ملی (رسا).

### مقدمه

بررسی تاریخچه مارک نشان می‌دهد مارک ملی در کشورهایی که تاکنون برای خود این مارک را تدوین کرده‌اند، حاصل تلاش مشترک گروه‌هایی است که این کار را با نام‌هایی مانند کمیته ملی فهرست‌نویسی یا کمیته ملی مارک انجام داده و به ثمر رسانده‌اند. اگر چه در مواردی، افرادی به شکل‌های گوناگون در تدوین برخی از مارک‌های ملی نقشی برجسته‌تر داشته‌اند، در هر حال، آنچه در نهایت به عنوان مارک ملی ارائه شده، حاصل کار مشترک گروهی از متخصصان فهرست‌نویسی و رایانه در این کشورها بوده است. این کار گروهی، ضامن کیفیت بالاتر محصول تولید شده بوده است.

از هنگامی که اندیشه تولید مارک ایران به عنوان موضوع یک رساله شکل گرفت تاکنون که مارک ایران در «سیستم جامع کتابخانه ملی (رسا)»، به منزله بخشی از پایگاه اینترنتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی دیده می‌شود، سه مرحله طی شده است: مارک ایران به صورت یک پایان‌نامه دکتری، دستنامه مارک ایران، و شکل عملیاتی آن در «سیستم جامع کتابخانه ملی (رسا)». مارک ایران طی این سه مرحله، تغییراتی داشته که محتوای نوشته حاضر را تشکیل می‌دهد. آنچه تلاش می‌شود در این نوشته ارائه

۱. دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.

شود، میزان وابستگی هر مرحله به تغییرات و پیشنهادهایی است که در مرحله پیش از آن انجام شده، و نیز تعیین این نکته است که آیا مارک ایران در حال طی سیری کمالگرا یا نقص گراست.

### مارک ایران به عنوان یک پایان نامه

در انتهای پایان نامه ای که درباره ساخت فرمت مارک ایران نوشته شده بود (کوکبی، 1994) اولین نتیجه‌ای که ارائه شد این بود که همه محتوانماها<sup>2</sup> در اقتباس ایرانی «یونی مارک» باید به الفبای رومی و از چپ به راست، اما داده‌های متنی باید از راست به چپ نوشته شوند. نتیجه دوم نیز تأکید داشت همه رمزهای دیگر در اقتباس ایرانی «یونی مارک» باید به الفبای رومی باشد. این تصمیمات برای سازگاری هر چه بیشتر مارک ایران با یونی مارک گرفته شده بود. در پنج نمونه‌ای نیز که در این پایان نامه، پنج پیشینه از مارک ایران را در حالت فرضی نشان می‌داد، این نکات رعایت شده بود (کوکبی، 1994، 205-209).

### مارک ایران به عنوان یک دستنامه

هنگامی که دستنامه مارک ایران در سال 1381 منتشر شد، با وجود اینکه در هیچ یک از صورتجلسه‌های کمیته ملی مارک ایران و نه در هیچ کجای این دستنامه به پیشنهادهای پایان‌نامه فوق اشاره‌ای نشده بود، در عمل، در مثالهای سرتاسر متن دستنامه و نیز در ده نمونه انتهای آن، پیشنهادهای مندرج در پایان نامه عملاً رعایت شده بود؛ یعنی، پیشینه‌ها از چپ به راست، و تمام محتوانماها و رمزها با حروف رومی نوشته شده بود.

### مارک ایران در سیستم جامع کتابخانه ملی (رسا)

برای معرفی سیستم جامع کتابخانه ملی (رسا)، نقل عباراتی از بخش معرفی این سیستم از پایگاه اینترنتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ([www.nlai.ir](http://www.nlai.ir)) سودمند به نظر می‌رسد:

«هدف از تولید سیستم جامع کتابخانه ملی ایران، اتوماسیون فرآیندهای کاری معاونت کتابخانه ملی و ذخیره سازی رکوردهای مرتبط با کلیه مواد کتابخانه ای بر اساس استانداردهای جهانی است. این نرم افزار که استاندارد مارک ایران (بومی شده استاندارد جهانی یونی مارک) را مبنای کار خود قرار داده است، اکثر قابلیت‌های سیستمهای مشابه و پیشتاز خارجی مانند ALEPH و Innovative را داراست.

«تولید این محصول از شهریور سال 1382 آغاز و با طی مراحل مختلف تولید، در شهریور 1385 آماده بهره برداری شده است. شرکت «پارس آذرخش» با بهره گیری از متخصصان کارآمد داخلی و با استفاده مناسب از دانش فنی و کتابداری موجود در سازمان، به انجام این مهم نایل شد. این پروژه از معدود پروژه های موفق طرح تکفاست که رمز موفقیت آن در همکاری نزدیک مجری و کارفرما، و به عبارتی، انجام یک کار گروهی نهفته است.

۱. محتوا نما (Content designator) عبارت است از "کدهایی که برای شناسایی عناصر داده ای به کار می رود، و یا اطلاعات اضافی در مورد عناصر داده ای در اختیار می گذارد. محتوانماها عبارتند از شماره ها (Tags)، نشانگرها، و شناسگرهای فیلدهای فرعی." (مارک ایران، ۱۳۸۱، ۵).

در این معرفی، تاریخ تولید و تاریخ بهره برداری از این سیستم مشخص و نیز، صراحتاً قید شده که این نرم افزار مبتنی بر استاندارد مارک ایران است. در بخش «امکانات سیستم جامع کتابخانه ملی ایران»، بار دیگر ذکر شده که «سیستم جامع کتابخانه ملی مبتنی بر یونی مارک و مارک ایران بوده و فرایندهای فهرست نویسی، نمایه سازی، مستندسازی، فیپا، شاپا، سفارشها، واسپاری، امانت، ثبت آثار و مبادله و اهدا را مکانیزه می کند». بدین ترتیب، آنچه قاطعانه اظهار شده این است که این سیستم یا نرم افزار، بر مارک ایران مبتنی است. اما در نخستین نگاه، کسی که اندکی با مارک ایران آشنایی داشته باشد، متوجه می شود مارک ارائه شده در این نرم افزار با فرمت مارک ایران تفاوت‌های بسیاری دارد. نگاهی ژرف تر به این نرم افزار، تفاوت‌های بیشتری را نشان می دهد. در این بخش، تلاش می شود میان مثالهای ده گانه‌ای که تحت عنوان «پیوست هفت: مثالها» (مارک ایران، 1381، 391-411) در مارک ایران ارائه شده، با پیشینه‌های همان مثالها که از طریق نرم‌افزار «رسا» (که از این پس به اختصار، «رسا» نامیده خواهد شد) بازیابی شده، مقایسه‌ای انجام شود تا تفاوت‌های میان دو قالب تا اندازه‌ای روشن گردد. ذکر چهار نکته در این رابطه ضروری به نظر می رسد: نخست، یکی از مثالهای مارک ایران، حتی پس از چند نوع جستجو از طریق نرم افزار رسا، یافت نشد و بدین ترتیب، مقایسه در 9 نمونه انجام خواهد شد. دوم، برای پرهیز از تطویل نوشته، تنها نمونه‌های مستخرج از رسا در این نوشته ارائه خواهد شد و علاقه‌مندان می توانند نمونه‌های مارک ایران را در دستنامه مارک ایران ملاحظه کنند. سوم، در چند بار جستجوی رسا، هر بار پیشینه‌ها به شکلی متفاوت بازیابی می شدند: یک شکل، حاوی فیلدها و برخی ارقام به فارسی و شکل دیگر دارای فیلدها و ارقام به انگلیسی. حتی اگر حالت انگلیسی در این جا بررسی شود، باز هم فیلدها از راست به چپ نوشته شده و این نخستین نکته مغایر با مارک ایران است. نکته چهارم این که در مقایسه مثالها، تنها به مقایسه پیشینه‌ها توجه نشده، بلکه هر جا لازم بوده به خود دستنامه مارک ایران و حتی در مواردی به دستنامه های یونی مارک نیز مراجعه شده است. آنچه در زیر می آید، مقایسه نمونه‌های مارک ایران با پیشینه‌های معادل در رسا و به ترتیب نظم مثالها در مارک ایران است.

## مثال 1

nam002200265 1n0450000962000

d##\$#ایگان

68-2844aIR\$b##\$#020

a20060717 per 50\$##\$#100

aper\$##\$#101

aIR\$##\$#102

a\$#1200 خلاصه مقالات سمینار تحقیق و توسعه (23 - 21) خرداد 1368/f\$ سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران

a\$##\$#تهران c\$: سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران d\$, 1368.

127 a\$##\$#215

li2\$##\$#2606 تحقیق -- کنگره ها

li2\$##\$#2606 رشد اقتصادی -- کنگره ها

9\$#1606 تحقیق -- ایران -- سیاست دولت -- کنگره ها nli2\$

4/001a\$##676

8sb/9/179aQ\$##680

9\$#1710 سمینار تحقیق و توسعه (1368: تهران)

9\$##712 سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران

aIR\$b\$0#801 کتابخانه ملی ایران

a\$##915 فهرست نویسی قبلی

aBF\$cl\$##930

bY\$##932

1. برچسب رکورد که با فیلد سه صفر مشخص شده، در مارک ایران اصلاً فیلد نیست! مارک ایران به تبع یونی مارک، از استاندارد ISO2709 استفاده می کند که برچسب رکورد را بخشی کاملاً جدا از فیلدها می داند.
2. در برچسب رکورد، پنج نویسه ای که طول رکورد را نشان می دهند در سمت راست و بقیه در سمت چپ قرار گرفته اند. این اشتباه است.
3. نویسه 9 در برچسب رکورد مارک ایران تعریف نشده و خالی (#) است، در حالی که در تصویر بالا، با صفر نشان داده شده است.
4. در نویسه 17 در برچسب رکورد که به «سطح کد گذاری» اختصاص دارد، عدد 5 گذاشته شده که اصلاً در مارک ایران وجود ندارد.
5. در نویسه 18 در برچسب رکورد که به «نحوه فهرست نویسی توصیفی» اختصاص دارد، عدد 1 گذاشته شده که در مارک ایران وجود ندارد.
6. نویسه 19 در برچسب رکورد مارک ایران، یک نویسه خالی (#) است اما به جای آن n گذاشته شده است.
7. نویسه 23 در برچسب رکورد مارک ایران باید خالی (#) باشد که به جای آن 0 گذاشته شده است.
8. از فیلد 001 «شناسگر رکورد»، استفاده نشده و به جای آن از فیلد 020 «شماره کتابشناسی ملی» استفاده شده است. فیلد 001 فیلدی الزامی است و نمی توان آن را از پیشینه مارک ایران حذف کرد.
9. در انتهای هیچ فیلدی نشانه @ گذاشته نشده است.
10. در فیلد 020 جای فیلدهای فرعی \$a و \$b و اطلاعات مربوط، به هم ریخته است. این نکته در بسیاری از فیلدهای دیگر به چشم می خورد.
11. در فیلد 100 «داده های کلی پردازش»، به جای 36 نویسه، تنها 12 نویسه نوشته شده است و اطلاعات مندرج در آن شباهت اندکی به فیلد 100 در مثال 1 دارد.
12. فیلد 105 «فیلد داده های کد شده: تک نگاشتها»، حذف شده است.
13. فیلد 106 «فیلد داده های کد شده: تک نگاشتها - ویژگیهای ظاهری»، حذف شده است.

14. در فیلد 200، «عنوان و نام پدیدآور»، عنوان اشتباه نوشته شده است.
15. در همین فیلد، پس از فیلد فرعی \$f، ممیز گذاشته شده که نباید گذاشته شود، زیرا الگوریتم مارک ایران باید به گونه ای باشد که در هنگام تولید فهرستبرگه، این نشانگر فیلد فرعی را به ممیز تبدیل کند.
16. در فیلد 210 وضعیت نشر و پخش و...، پیش از نام ناشر، دو نقطه و پیش از سال انتشار، کاما آورده شده است. این نشانه ها نباید در این جا وجود داشته باشند. الگوریتم مارک ایران باید این نشانه ها را در هنگام تولید فهرستبرگه از فیلدهای فرعی \$c و \$d به دست آورد.
17. در فیلد 215، «مشخصات ظاهری»، «127 ص» جا به جا و نادرست نوشته شده است.
18. در فیلد 606، موضوع (اسم عام یا عبارت اسمی عام)، نشانگر اول باید 1 باشد نه 2. سرعنوان موضوعی مندرج در اوکین فیلد 606، چون نخستین سرعنوان موضوعی پیشینه است برای آن باید از نشانگر 1 استفاده شود.
19. در فیلد 606 پیش از تقسیم فرعی «کنگره‌ها» باید کد فیلد فرعی \$j برای «تقسیم فرعی شکلی» بیاید.
20. در همان فیلد و سایر فیلدهای 606، یک رقم 9 وجود دارد که معلوم نیست برای چه در این جاها آمده است.
21. در فیلد 606 سوم نیز از کدهای فیلد فرعی برای تقسیمات فرعی استفاده نشده است.
22. در فیلد 676، «رده‌بندی دهدهی دیویی»، ویراست مورد استفاده این رده‌بندی و فیلد فرعی مربوط به آن نیامده است.
23. در فیلد 680، «رده‌بندی کتابخانه کنگره»، سال انتشار کتاب و فیلد فرعی مربوط به آن نیامده است.
24. دو نشانگر فیلد 710، نام تنالگان - به منزله سرشناسه (مسئولیت معنوی درجه اول)، باید 1 و 2 باشند نه #1. نشانگر دوم در این فیلد اصلاً دارای ارزش # نمی باشد!
25. در همین فیلد، کد فیلد فرعی \$9 نادرست است. در این فیلد، چنین فیلد فرعی وجود ندارد.
26. در فیلد 712، نام تنالگان - (مسئولیت معنوی درجه دوم)، نشانگرها باید 02 باشند نه ###. ارزشهای ## در نشانگرهای این فیلد اصلاً وجود ندارند.
27. معلوم نیست چرا فیلد 901، «کد کتابخانه»، حذف شده است.
28. در این پیشینه سه فیلد 915، 930، و 932 مورد استفاده قرار گرفته است. نگارنده در هیچ یک از دستنامه های یونی مارک و چهار روزآمد آن این فیلدها را پیدا نکرد. این فیلدها در مارک ایران هم وجود ندارند.

## مثال 2

در این مثال و مثالهای بعدی نیز بیشتر اشکالهایی که در بالا مطرح شد، دیده می شود. آنچه از این پس در مورد هر پیشینه ذکر خواهد شد، اشکالهای خاص آن پیشینه است. همچنین تلاش می شود فیلدهایی که در آنها اشکال وجود دارد، برای راحتی تشخیص، پررنگ تر شوند.

010 \$\$\$d\$ها:750ریال  
 020 \$\$\$aIR\$bم68-3279  
 100 \$\$\$a20060718 per 50\$  
 101 \$\$\$aper\$  
 102 \$\$\$aIR\$  
 1200 \$\$\$a\$فرهنگ کامپیوتر: انگلیسی - فارسی = /pocket dictionary of computers\$ف Top [چارلز سیبل]g\$؛  
 ترجمه مینو میرزاصادقی  
 210 \$\$\$a\$[تهران]c\$: هیرمندd\$, 1368.  
 215 \$\$\$a\$ص 159  
 2606 \$\$\$9\$کامپیوتر -- واژه‌نامه‌ها -- انگلیسیnli2\$  
 1606 \$\$\$9\$زبان انگلیسی -- واژه‌نامه‌ها -- فارسیnli2\$  
 676 \$\$\$004a\$  
 680 \$\$\$b/15/76aQA\$س9ف 4 1368 م  
 700 \$\$\$9\$سیبل، چارلز  
 700 \$\$\$Sipl, Charles J9\$  
 702 \$\$\$9\$میرزاصادقی، مینو، مترجم  
 801 \$\$\$aIR\$b\$کتابخانه ملی ایران  
 915 \$\$\$a\$فهرست‌نویسی قبلی  
 930 \$\$\$aBF\$c1\$  
 932 \$\$\$bY\$

1. در فیلد 101، زبان اثر، نشانگر اول نمی تواند # باشد؛ زیرا این ارزش در میان ارزشهای این نشانگر اصلاً وجود ندارد.
2. در فیلد 101، فیلد فرعی \$c\$ «زبان اثر اصلی» باید وجود داشته باشد که ندارد.
3. در فیلد 200، سه فیلد فرعی \$e\$ «سایر اطلاعات عنوانی»، \$d\$ «عنوان اصلی به زبان دیگر»، و \$z\$ «زبان عنوان اصلی به زبان دیگر» باید به ترتیب برای انگلیسی - فارسی، Top pocket dictionary of computers، و eng به کار می رفته که نرفته است.
4. فیلد 606 باید برای سرعنوان موضوعی به زبان انگلیسی نیز تکرار می شده که نشده است.
5. در فیلد 676، شماره رده‌بندی دهدهی دیویی ناقص است.
6. در فیلد 680، سال نشر آمده ولی در فیلد فرعی مربوط نیامده است.
7. فیلد 700 می باید برای نام نویسنده به زبان اصلی تکرار می شده که نشده است.
8. در فیلد 702، نام شخص - (مسئولیت معنوی درجه دوم)، به جای کلمه «مترجم» باید از کد نقش مترجم در فیلد فرعی مربوط، یعنی، 4730 استفاده می شده که نشده است.

#### مثال 4

nam0022002651n0450000818 000

d## 010 بها:130ریال

aIR\$b## 020 م75-4795

a20060717 per 50## 100

aper## 101

aIR## 102

a\$#1 200 اروانشناسی صنعتی /f\$ ترجمه و تألیف وجیهه حاکمی

a## 210 [تهران]c\$: دانشگاه ملی ایران d\$, 1357.

a## 215 ص. 144 c\$. جدول، نمودار

a## 225 (انتشارات دانشگاه ملی ایران v\$96)

a## 320 کتابنامه: ص. 144 - 143

9\$#1 606 روانشناسی صنعتی nli2\$

7/158a## 676

9,2\$b/8/5548aHF## 680 ح

9\$1# 700 حاکمی، وجیهه

9\$## 712 دانشگاه ملی ایران

aIR\$b\$0# 801 کتابخانه ملی ایران

a## 915 فهرست نویسی قبلی

aBF\$c1## 930

bY## 932

در فیلد 225، «فروست»، برای نشانگر اول در مارک ایران، ارزشی به صورت # وجود ندارد.

#### مثال 5

nam0022002891n0450000894 000

d## 010 بها:6500ریال

d## 010 بها:6500ریال

aIR\$b## 020 م74-7202

a20060717 per 50## 100

aper## 101

aIR## 102

a\$#1 200 داستان عشق لیلی و مجنون از خمسه نظامی گنجوی /f\$ به اتمام حسن منصور

a## 210 تهران c\$: مهرداد d\$, 1373.

a## 215 ص 298

320 a\$## کتابنامه: ص. 298

9\$1#500 [لیلی و مجنون]

a\$##517 لیلی و مجنون

9\$#1 606 شعر فارسی -- قرن ق6\$2nli

8/23a\$##676

1373 5130aPIR\$##680

9\$1#700 نظامی، الیاس بن یوسف، 530؟ - 614؟ق

9\$1# 702 منصور، حسن، 1312 -، مصحح

aIR\$b\$0# 801 کتابخانه ملی ایران

a\$## 915 فهرست نویسی قبلی

aBF\$c1\$## 930

bY\$## 932

1. فیلد 010، «شماره استاندارد بین المللی کتاب (شابک = ISBN)» عیناً تکرار شده است.
2. برای نشانگر اول در فیلد 500، «عنوان قراردادی»، از ارزش # استفاده شده است که اصلاً در مارک ایران وجود ندارد.
3. نشانگر دوم این فیلد نیز با مثال مربوط در مارک ایران متفاوت است.
4. معلوم نیست چرا فیلد 517، «عنوانهای گونه گون دیگر»، در این پیشینه وجود دارد. این فیلد در نمونه مشابه در مارک ایران وجود ندارد.
5. در فیلد 676، از گسترش ادبیات ایران در رده بندی دهدهی دیویی استفاده شده است و در نتیجه باید از فیلد فرعی \$Z، «زبان ویراست» استفاده می شد که نشده است.
6. در فیلد 680، در مثال مندرج در مارک ایران، پیش از سال 1383، دو نشانه # وجود دارد اما در این پیشینه این نشانه ها دیده نمی شود.
7. در فیلد 700، نام شخص - به منزله سرشناسه (مسئولیت معنوی درجه اول)، پیش از سالهای تولد و وفات باید کد فیلد فرعی \$f وجود داشته باشد.
8. در فیلد 801، «مبدأ اصلی»، از فیلد فرعی \$C «تاریخ عملیات»، که برای تاریخ نشر یا تعدیل رکورد به کار می رود، استفاده نشده است.

## مثال 6

nam0022002771n0450001039000

d\$##010 بها: 1000 ریال

d\$##010 بها: 1000 ریال

74-4950aIR\$b\$##020

a20060717 per 50\$##100



aper\$## 101

aIR\$## 102

a\$#1 200 قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب و آئین نامه اجرایی آن به انضمام نظــــارت مشورتی اداره حقوقی

دادگستری /f\$ به اهتمام محمود عباسی

a\$## 210 تهران c\$: مجمع علمی و فرهنگی مجد d\$, 1374.

a\$## 215 ص 112

a\$## 225 (مجمع علمی و فرهنگی مجد؛ 2/4. حقوق و علوم سیاسی 9v\$)

a\$## 300 چاپ دوم

9\$#1 500 یران. قوانین و احکام

9\$#1 606 دادگاههای انقلاب -- قوانین و مقررات -- ایران 2\$ nli

b5504/347a\$## 676 الف 966 ع 1374

aKMHS## 680

9\$#1 702 عباسی، محمود، 1342 -، گردآورنده

aIR\$b\$0# 801 کتابخانه ملی ایران

a\$## 915 فهرست نویسی قبلی

aBF\$c1\$## 930

bY\$## 932

1. فیلد 010 بدون هیچ دلیلی، عیناً تکرار شده است.

2. در فیلد 225، کمانکهای فروست نوشته شده اند؛ اینها نباید نوشته شوند، بلکه به وسیله الگوریتم از فیلدهای مربوط تولید می شوند.

3. در فیلد 225 تنها یک بار از فیلد فرعی v\$, مشخصه جلد، استفاده شده است، در حالی که باید برای شماره فروست فرعی یعنی 4/2 هم می باید استفاده می شد.

4. در فیلد 225، از فیلد فرعی e\$, «سایر اطلاعات عنوانی» برای عبارت «حقوق و علوم سیاسی» استفاده نشده است.

5. در فیلد 680، رده بندی کتابخانه کنگره ناقص نوشته شده است.

6. در نمونه مارک ایران از فیلد 305، یادداشتهای مربوط به ویراست و تاریخچه کتابشناختی اثر برای عبارت «چاپ دوم» و در مثال رسا از فیلد 300، «یادداشتهای کلی» برای این منظور استفاده شده است.

7. در فیلد 680 شماره رده بندی کتابخانه کنگره ناقص نوشته شده است.

## مثال 7

nam0022003251n0450001148000

d\$## 010 بها: 1150 ریال

d\$## 010 بها: 1150 ریال

aIR\$b\$## 020 م 74-7191

a20060717 per 50### 100

aper### 101

aIR### 102

a\$#1200 فیلمنامه تندرهای ابابیل /f\$ داوود امیریان

a\$## 210 تهران c\$: سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری d\$. 1374.

a\$## 215 72 ص

a\$## 225 (دفتر ادبیات و هنر مقاومت. فیلمنامه \$4v)

a\$## 304 پشت جلد به انگلیسی: The thunders of the swallows Davoud amirian.

a\$## 312 عنوان دیگر: تندرهای ابابیل.

a\$## 517 تندرهای ابابیل.

9\$#1606 فیلمنامه ها \$nli2

a\$## 676 791a

aPN\$## 680 85ت b/1997a

9\$1#700 امیریان، داوود

9\$## 712 سازمان تبلیغات اسلامی. حوزه هنری

9\$## 712 سازمان تبلیغات اسلامی. حوزه هنری. دفتر ادبیات و هنر مقاومت

aIR\$b\$0#801 کتابخانه ملی ایران

a\$## 915 فهرست نویسی قبلی

aBF\$c1\$## 930

bY\$## 932

1. فیلد 010 بدون هیچ دلیلی، عیناً تکرار شده است.

2. فیلد 517، عیناً تکرار شده، تنها در انتهای فیلد دوم، یک نقطه گذاشته شده است.

3. در فیلد 676، شماره دیویی ناقص است.

4. در فیلد 712، از دو نشانگر ## استفاده شده است در حالی که در مارک ایران هیچ یک از این

نشانگرها دارای چنین ارزشی نیستند.

5. در فیلد 712 باید برای سازمانهای فرعی از فیلد فرعی b\$، «تقسیم فرعی» استفاده می کرده است.

## مثال 8

nam0022003131n0450001289000

d\$## 010 بها: 800 (ج. 1)

aIR\$b\$## 020 64-864م

a20060717 per 50### 100

aper### 101

aIR### 102

a#1 200 فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد /f\$ تألیف محمود فاضل

a##210 مشهدc\$: کتابخانه جامع گوهرشادd\$, - 1363.

a##215 ج.ا.نمونه

manuscripts in the library of the Mosque of Jama Catalogue of: عنوان پشت جلد به انگلیسی: 304  
Ghoharshad Mashhad

a##305 جلد دوم (بهمن 1365): بها: 1000 ریال

a##305 ج. 4 (چاپ اول): 1371

a##327 ج. 2 (بهمن ماه 1365): بها: 1000 ریال

9#2 606 نسخه‌های خطی -- ایران -- مشهد -- فهرستها\$nli2

9#2 606 نسخه‌های خطی فارسی -- ایران -- مشهد -- فهرستها\$nli2

9#1 606 نسخه‌های خطی عربی -- ایران -- مشهد -- فهرستها\$nli2

31/011a##676

b/6621aZ##680 م9ف58

9#1#700 مسجد جامع گوهرشاد. کتابخانه

9#1#702 فاضل، محمود، 1312 -، گردآورنده

aIR\$b\$0#801 کتابخانه ملی ایران

a##915 فهرست نویسی قبلی

aBF\$c1##930

bY##932

1. فیلد 010 می باید برای قیمت‌های متفاوت دو جلد تکرار می شده که نشده است.
2. دو بار از فیلد 305 استفاده شده، در حالی که در نمونه مارک ایران از این فیلد استفاده ای نشده است.
3. در حالی در این پیشینه از فیلد 305 استفاده شده، آن هم دو بار، که در مثال 6 از آن استفاده نشده و به جای آن از فیلد 300 استفاده شده است.
4. نشانگر اول اولین فیلد 606 باید 1 باشد نه نشانگر اول سومین فیلد 606.
5. در رسا از فیلد 700 برای سرشناسه تالگانی استفاده شده در حالی که در مارک ایران این فیلد برای «نام شخص - به منزله سرشناسه (مسئولیت معنوی درجه اول)» آمده است. دستنامه مارک ایران عبارت «مسجد جامع گوهرشاد. کتابخانه» را در فیلد 710 گذاشته که مربوط به «نام تالگان - به منزله سرشناسه (مسئولیت معنوی درجه اول)»، و صحیح است.

## مثال 9

nam0022003371n0450001469000

d##3700:ریال

75-2312aIR\$b##020

a20060717 per 50###100

aper###101

aIR###102

a#1200 فرایند ترویج کشاورزی و دامپروری /f\$ مؤلفان اچ. استوارت. هاوکینز، آنتونی ام. دان، جان. دابلیو. کاری g\$؛ مترجم ناصر اوکتایی g\$؛ ویراستار مرضیه پروهان

a###210 تهران c\$: وزارت جهاد سازندگی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی d\$, 1373.

a###215 س، 279 ص. c\$ مصور، جدول، نمودار

a###225 (سلسله انتشارات روستا و توسعه؛ شماره 14)

a###300 این کتاب ترجمه است از انتشارات طرح توسعه بین المللی دانشگاههای استرالیا (A. U. I. D. P)

a###312 عنوان اصلی: **Agricultural extension**.

a###320 کتابنامه

#1606 کشاورزی -- ترویج nli2\$

a###676 715/630a

a###680 1373 4ف2b/544a

#700 هاوکینز، استیوارت، - 1932

#700 Howkins, H. Stuart9\$1#

#702 دن، آنتونی، **Dunn. A. M.**

#702 کاری، جان، **Cary, John W.**

#702 وکتایی، ناصر، مترجم 9\$1#

#712 ایران. وزارت جهاد سازندگی. مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی 9\$###

#801 کتابخانه ملی ایران aIR\$b\$0#

#915 فهرست نویسی قبلی a\$###

#930 aBF\$c1\$###

#932 bY\$###

1. در فیلد 225، فیلد فرعی v\$ برای شماره فروست نیامده است.
2. از فیلد 312، «یادداشتهای مربوط به عنوانهای مرتبط» استفاده شده در حالی که می باید از فیلد 304، «یادداشتهای مربوط به عنوان و پدید آور» استفاده می شده است.
3. معلوم نیست چرا در این پیشینه، هم از فیلد 300 و هم از سایر فیلدهای مربوط به یادداشتهای استفاده شده است. اگر قرار است تنها از فیلد 300 استفاده شود، باید در همه پیشینهها این گونه عمل شود.
4. برای دو نویسنده همکار، باید از فیلد 701، «نام شخص - (مسئولیت معنوی برابر)» استفاده می شده نه از فیلد 702، زیرا فیلد 702 می باید برای مترجم استفاده می شده است.
5. فیلد 702، در صورتی که درست باشد که نیست، باید برای نامهای نویسندگان همکار به زبان اصلی تکرار می شده که نشده است.

## مثال 10

nam0022002891n0450001047 000

700d\$\$\$ 010 ریال

68-1824aIR\$b\$\$\$ 020

a20060717 per 50\$\$\$ 100

aper\$\$\$ 101

aIR\$\$\$ 102

a\$#1 200 رفنار با کودکان خردسال: راهنمای عملی برای پرورش کودکان =/Copong with young children\$f.../ جو دوگلاس و

ناثومی ریچمن \$g؛ ترجمه نیره توکلی و فرزانه یاسایی

a\$## 210 تهران c: نشر تندر d\$، 1368.

199a\$\$\$ 215 ص. جدول، نمودار

a\$\$\$ 305 چاپ دوم: 1370؛ 950 ریال (بدون عنوان برابر)

9\$#1 606 کودکان -- روانشناسی \$nli2

4/155a\$\$\$ 676

1368 7,14d\$b/721aBF\$\$\$ 680

1950 - 9\$1# 700 گلاس، جو، -

Douglas, Jo9\$1# 700

Richman, Naomi 9\$1# 702 ریچمن، ناثومی،

9\$1# 702 توکلی، نیره، 1332 - مترجم

9\$1# 702 یاسایی، فرزانه، مترجم

aIR\$b\$0# 801 کتابخانه ملی ایران

a\$\$\$ 915 فهرست نویسی قبلی

aBF\$c1\$\$\$ 930

bY\$\$\$ 932

۱. فیلد 510 برای عنوان برابر وجود ندارد.

## نتیجه گیری

مقایسه 9 نمونه انتخابی از سیستم رسا با 9 نمونه از 10 نمونه‌ای که در دستنامه مارک ایران به عنوان الگو آمده است، نشان داد تفاوت‌های آشکاری میان آنچه در مارک ایران پیشنهاد شده و آنچه در عمل پیاده شده، وجود دارد. تفاوت‌های مشاهده شده بیانگر تغییراتی هم در فیلدها، هم در فیلدهای فرعی، و هم در نشانه‌های رمزی دیگر است. بررسی تفاوت‌ها نشان می‌دهد برخی از اینها می‌تواند ناشی از اشتباهات اپراتورها باشد، اما تغییرات دیگر را نمی‌توان تنها ناشی از این عامل دانست. تفاوت‌ها را می‌توان به شرح زیر گروه بندی کرد:

1. برچسب رکورد که با فیلد سه صفر مشخص شده، در مارک ایران اصلاً فیلد نیست! مارک ایران به تبع یونی مارک، از استاندارد ISO2709 استفاده می‌کند که برچسب رکورد را بخشی کاملاً جدا از فیلدها می‌داند.

2. در برچسب رکورد، پنج نویسه ای که طول رکورد را نشان می‌دهند در سمت راست و بقیه در سمت چپ قرار گرفته اند. این اشتباه است.

3. برخی نویسه‌ها در برچسب رکورد، دارای ارزشهایی هستند که در مارک ایران وجود ندارد. نویسه - های 9، 17، 18، 19، و 23 از این گروهند.
  4. از فیلد 001 «شناسگر رکورد»، استفاده نشده و به جای آن از فیلد 020 «شماره کتابشناسی ملی» استفاده شده است. فیلد 001 فیلدی الزامی است و نمی توان آن را از پیشینه مارک ایران حذف کرد.
  5. در انتهای هیچ فیلدی نشانه @ گذاشته نشده است.
  6. در بسیاری از فیلدها، جای فیلدهای فرعی و اطلاعات مربوط به هم ریخته شده است.
  7. در فیلد 100 «داده‌های کلی پردازش»، به جای 36 نویسه، تنها 12 نویسه نوشته شده است و اطلاعات مندرج در آن شباهت اندکی به فیلدهای 100 در مثالهای مربوط دارد.
  8. فیلد 105 «فیلد داده‌های کد شده: تک نگاشتها»، حذف شده است.
  9. فیلد 106 «فیلد داده‌های کد شده: تک نگاشتها - ویژگیهای ظاهری»، حذف شده است.
  10. در برخی از فیلدها، پس از فیلد فرعی، نشانه‌های استاندارد بین‌المللی کتابنامه نویسی نیز آورده شده است. این کار درست نیست، زیرا الگوریتم مارک ایران باید به هنگام تولید فهرستبرگه در هر شکلی، این نشانه‌ها را تولید کند.
  11. در برخی از فیلدها، از نشانگرها نادرست استفاده شده است. در مواردی نیز از نشانگرهایی استفاده شده که در مارک ایران وجود ندارند.
  12. در برخی از فیلدها کدهای فیلد فرعی گذاشته نشده است. اطلاعات مندرج در برخی از فیلدها مانند فیلدهای مربوط به رده‌بندی دهدهی دیویی و کتابخانه کنگره، ناقص است.
  13. در برخی از فیلدها، برخی از فیلدهای فرعی باید استفاده می‌شده که نشده است.
  14. برخی فیلدها باید تکرار می‌شده که نشده است. و
  15. برخی از فیلدها بدون هیچ‌گونه دلیلی تکرار شده است.
- با بررسی تفاوت‌های مشاهده شده پرسشهایی از این قبیل مطرح می‌شود:
1. آیا فیلدهایی که مورد استفاده قرار نگرفته یا فیلدهایی که افزوده شده، با صلاحدید کمیته ملی مارک ایران بوده اند؟
  2. آیا اگر پاسخ پرسش 1 مثبت است، این کمیته اصولاً فعال است؟
  3. اگر این کمیته فعال است، چرا در این تصمیم‌گیریها همه اعضای کمیته مورد مشورت قرار نگرفته اند؟
  4. اگر تغییرات به وجود آمده مورد تأیید کمیته ملی مارک ایران است، این تغییرات با اطلاع و تأیید کمیته دائمی یونی (Permanent Unimarc Committee) مارک بوده است؟ بررسی آخرین ویراست یونی مارک که به سال 2004 مربوط است توسط نگارنده نشان داد که حداقل فیلدهای افزوده شده در رسا که در نمونه های مارک ایران وجود ندارند، در یونی مارک نیز دیده نمی شوند.
  5. اگر تغییرات مشاهده شده مورد تأیید کمیته ملی مارک ایران نیست، این تغییرات توسط چه کسی (کسانی) و با کدام صلاحیت به وجود آمده اند؟

آنچه در اینجا باید مورد تأکید قرار گیرد این است که هم پایان نامه، هم دستنامه مارک ایران و هم رسا بر این نکته تأکید دارند که مارک ایران باید با یونی مارک، بیشترین میزان سازگاری را داشته باشد. اما آنچه در رسا مشاهده شد، نشان می‌دهد میزان سازگاری در پیشینه‌های این نظام، با یونی مارک اندک است و بدین ترتیب یکی از بزرگترین اهداف مارک ایران که در صفحه هفت پیشگفتار دستنامه آن به شرح زیر آمده بسیار دور از دسترس می‌نماید.

همچنان که امروز کتابخانه‌های بزرگ جهان به منظور رسیدن به یکی از مهمترین اهداف ایفلا «که [که] کنترل کتابشناختی جهانی» (UBC) است از فرمت مارک بین‌المللی برای تبادل اطلاعات استفاده می‌کنند، شایسته است کتابخانه‌های ایران نیز با استفاده از مارک ایران، راه را برای رسیدن به کنترل کتابشناختی ملی در مرحله نخست، و کمک به تحقق کنترل کتابشناختی جهانی در مرحله دوم، هموار نمایند.

پیشینه‌های مارک ایران در واقع مقدمه شبکه کتابشناختی ملی می‌باشند. این پیشینه‌ها باید در شبکه کتابشناختی ملی مانند محمولی عمل نمایند که داده‌های کتابشناختی را از این سوی شبکه به سوی دیگر آن منتقل می‌کنند. این محمول باید استاندارد باشد تا بتواند به این وظیفه به درستی عمل نماید. همان گونه که در پیشگفتار مارک ایران نوشته شده «اگر بخواهیم در آینده به شبکه اطلاع‌رسانی ملی دست یابیم، راهی جز استفاده از دستورالعمل‌های یکسان، هماهنگ و دقیق نداریم». در دستنامه مارک ایران، دستورالعملی یکسان، هماهنگ و دقیق ارائه شده اما به نظر می‌رسد این دستورالعمل، در عمل مورد استفاده قرار نگرفته است.

## پیشنهادها

برای این که پیشینه‌های مارک ایران به سرنوشتی مانند سرنوشت کتابشناسی ملی ایران، که کتابشناسی سرشار از ناهماهنگی‌ها با استانداردها و ناهماهنگی‌های درونی است دچار نشود، باید:

1. تولید پیشینه‌های مارک ایران در آغاز کار، توسط اپراتورهایی کاملاً آموزش دیده و حرفه‌ای انجام شود. حتی پس از این فرایند، این پیشینه‌ها توسط کارشناسان دقیق و خبره مورد بررسی قرار گیرد.

2. دوره‌های آموزشی مارک ایران توسط انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران به گونه‌ای گسترده برای کتابداران تدریس شود.

3. تدریس مارک ایران در دروس «سازماندهی مواد» جایگاهی ویژه داشته باشد. به نظر می‌رسد تدریس سه واحد سازماندهی مواد برای آموزش مارک ایران، یک حداقل باشد.

مارک ایران در مرحله نوزایی عملیاتی است؛ این ابزار به مراقبتی دقیق نیاز دارد تا جایگاه ویژه خود را پیدا کند. فراموش نکنیم که در آینده نزدیک، بسیاری از کتابخانه‌ها در کشورهای دیگری که دارای منابع فارسی هستند، تمایل خواهند داشت تا از پیشینه‌های فارسی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران استفاده کنند. بنابراین صحت داده‌ها در مارک ایران می‌تواند اعتبار این سازمان و نیز حرفه کتابداری را در کشور نشان دهد.

## منابع

- مارک ایران (1381). کمیته ملی مارک ایران. - تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

- Kokabi, Mortaza (1994). Development of a Machine-Readable Cataloguing (MARC) Format for Iran. Ph.D. Diss., *The University of New South Wales*, Australia.

